

Gliwice, 27.04.2025

dr hab. inż. arch. Krzysztof Kafka, prof. PŚ
Wydział Architektury
Politechnika Śląska
ul. Akademicka 2a
44-100 Gliwice

RECENZJA

**w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka wszczętym na
wniosek Pani dr inż. arch. Małgorzaty Denis**

Podstawa opracowania recenzji

Podstawą opracowania recenzji jest uchwała nr 5/III/2025 Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej z dnia 25 lutego 2025 r. w sprawie powołania komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka wszczętym na wniosek Pani dr inż. arch. Małgorzaty Denis.

1. Przedstawienie podstawowych danych o kandydacie, w tym: data uzyskania stopnia doktora oraz nazwa jednostki organizacyjnej, w której był ten stopień nadany

Imię i Nazwisko: Małgorzata Denis

Miejsce pracy: Politechnika Warszawska, Wydział Geodezji i Kartografii, Zakład Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym

Uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk technicznych w dziedzinie architektury i urbanistyki w 2011 r. na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej

2. Informacja czy kandydat ubiegał się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego, w tym o ile wynika to z dokumentacji sprawy informacja o przebiegu i zakończeniu wcześniejszego postępowania

Recenzent nie dysponuje żadnymi informacjami o wcześniejszym ubieganiu się Kandydatki o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

3. Przebieg pracy naukowo-zawodowej (miejsce pracy, zajmowane stanowiska):

Przebieg pracy naukowo-zawodowej Kandydatki świadczy o jej stałym i konsekwentnym rozwoju zarówno na polu naukowym, dydaktycznym jak i praktycznym.

Praca dydaktyczno-naukowa

O bogatym doświadczeniu dydaktycznym świadczy długoletnia praca w jednostkach naukowo dydaktycznych, podjęta już kilka lat po uzyskaniu stopnia magistra w 1998 r. W latach 2003-2008 Kandydatka nabierała pierwszych doświadczeń dydaktycznych na zajęciach prowadzonych w ramach godzin związanych ze studiami doktoranckimi na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. W tym czasie

oprócz zajęć dydaktycznych zaangażowała się także w badania naukowe, których przedmiotem były procesy rozwoju zagospodarowania przestrzennego miast. Równolegle do nich, w ramach umowy o dzieło, Kandydatka podjęła pracę w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości (2007-2009).

W kolejnych latach (2009-2010) Kandydatka podjęła pracę na podstawie umowy o dzieło na innej warszawskiej uczelni – na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie prowadziła aktywność dydaktyczną na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych. W tym samym czasie (2008-2010) była zatrudniona na stanowisku asystenta na Wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Warszawskiej w Zespole Rysunku Technicznego.

W roku 2011 Kandydatka uzyskała stopień naukowy doktora nauk technicznych w dziedzinie architektury i urbanistyki na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Od uzyskania stopnia doktora do dnia dzisiejszego Kandydatka kontynuuje swoje zatrudnienie na tym Wydziale Geodezji Kartografii w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym Politechniki Warszawskiej na stanowisku adiunkta.

W czasie swojej kariery Kandydatka była związana z trzema uczelniami: Politechniką Warszawską, Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Zarządzania oraz z Uniwersytetem Warszawskim. Najdłużej Kandydatka jest związana z Politechniką Warszawską, na której pracowała na trzech Wydziałach: Architektury, Inżynierii Lądowej oraz Geodezji i Kartografii.

Należy zauważyć, że aktywności dydaktyczne Kandydatki były realizowane w ramach bardzo różnorodnych przedmiotów i kursów, takich jak np.: Zasady projektowania, Projektowanie Budynków i Budowli, Urbanistyka oraz Rysunek Techniczny i Planistyczny czy Projektowanie Wspomagane Komputerem. Tak duża różnorodność miejsc i form zatrudnienia a także wielość różnych kursów dowodzi szerokich zainteresowań kandydatki, które z całą pewnością były okazją do zbierania bogatych doświadczeń zarówno w zakresie dydaktyki, jak i nauki. Równolegle do prowadzonych aktywności na polu dydaktycznym Kandydatka prowadziła własne prace badawcze i naukowe.

Praca zawodowa

Kandydatka od razu po ukończeniu studiów i uzyskaniu stopnia magistra inżyniera podjęła pracę w firmie *Arcus Fajans&Ścisło* (1995-1996), a następnie w firmie *ART. System – Kober -Szablowski, Wojtach* (1997-1999). W kolejnych latach (1999-2002) pracowała na stanowisku projektanta na podstawie umowy o pracę w firmie *BPU GiS*, a następnie na stanowisku asystenta projektanta w firmie *LS PLAN ARCHITEKCI* (2002-2008), podejmując w tym samym czasie (2003-2005) współpracę z firmą *SOL-AR* w ramach umowy o dzieło. Trzecią firmą, z którą współpracowała Kandydatka w tym samym czasie była firma *Budman sp. z o.o.* w ramach umów o dzieło (2004-2007). Od 2006 roku współpracowała także z firmą *P.W. Fuga* w ramach umowy o pracę (2006-2007). Przez dwa lata (2007-2009) pracowała jako inżynier budowy w firmie *Budbaum S.A.* Przez cztery lata, już po uzyskaniu stopnia doktora nauk technicznych prowadziła własną firmę projektową *Deniplan* (2012-2016). Od roku 2017 współpracowała z firmą *AMS Concept Agata M. Stępień* (2017-2019). Od 2019 jest współwłaścicielem firmy *AMS Concept sp. z o.o.*

Powyższe informacje zostały zaczerpnięte za autoreferatem Kandydatki (str. 3-4). Kandydatka niestety nie podaje jaki był charakter pracy i współpracy w wymienionych wcześniej miejscach zatrudnienia.

Podsumowanie

Kandydatka ma ponadprzeciętne i bardzo różnorodne doświadczenie zarówno naukowe jak i zawodowe. Na podstawie przedstawionych bardzo różnorodnych miejsc i form zatrudnienia oraz podmiotów, z którymi współpracowała można zakładać o jej dużym dorobku zawodowym i naukowym. Ma on charakter interdyscyplinarny i wszechstronny. Można też domniemywać, że Kandydatka potrafi łączyć i wykorzystywać swoje doświadczenia zarówno na polu dydaktycznym, naukowym jak i zawodowym.

4. Przedstawienie informacji o obowiązujących przepisach prawa na dzień wszczęcia danego postępowania habilitacyjnego, w tym obowiązujących kryteriach oceny:

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce [t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.].

Art. 219.

1. *Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:*

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) *posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:*
 - a) *1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub*
 - b) *1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub*
 - c) *1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;*
- 3) *wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.*

2. *Osiągnięcie, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, może stanowić część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego.*

5. Przedstawienie informacji o ocenianych osiągnięciach naukowych

Tytuł osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego:

1. Monografia naukowa:
Małgorzata Denis: „*Peri – urban. Typologia strefy podmiejskiej średnich miast Mazowsza*”, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa, 2024, ISBN 978-83-8156-704-6, s.209
2. Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach konferencji międzynarodowych, składający się z 13 artykułów pod wspólnym tytułem: „*Implementacja zasad zrównoważonego rozwoju szansą na ograniczanie suburbanizacji miast*”.

5.1. Dane naukometryczne

Według przedstawionego we wniosku wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny Kandydatka wykazuje się następującymi danymi naukometrycznymi:

- Sumaryczny IF - 40,275

- Sumaryczny SNIP - 12,82
- Sumaryczny CiteScore - 58,76
- Sumaryczna punktacja MNiSW/MEiN - 1 452
- liczba cytowań Web of Science – 79, h-index - 5
- liczba cytowań Google Scholar – 188, h-index - 7
- liczba cytowań Scopus – 85. h-index - 5

6. Informacja o liczbie publikacji naukowych, monografii, rozdziałów w monografiach autorstwa lub współautorstwa kandydata, z podaniem również danych informacji po uzyskaniu ostatniego awansu naukowego:

Liczba monografii

Przed uzyskaniem stopnia doktora: -

Po uzyskaniu stopnia doktora: 1

Liczba rozdziałów w monografiach:

Przed uzyskaniem stopnia doktora: 1

Po uzyskaniu stopnia doktora: 17

Liczba artykułów naukowych:

Przed uzyskaniem stopnia doktora: -

Po uzyskaniu stopnia doktora: 30

Powyższe informacje przedstawiono na podstawie wykazu osiągnięć Kandydatki

7) Informacja o najważniejszych czasopismach, w ramach których kandydat publikował swoje prace naukowe:

Kandydatka w czasie po uzyskaniu stopnia doktora wykazywała się dużą aktywnością publikacyjną. Jej artykuły naukowe publikowane były w renomowanych czasopismach tak, jak w szczególności:

- Sustainability (MDPI)
- Land Use Policy (Butterworth Scientific)
- Land (MDPI)
- Cities (Elsevier)
- Civil and Environmental Engineering Reports
- Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum
- Acta Scientiarum Polonorum, Architectura (Wydawnictwo SGGW)
- Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
- Teka Komisji Urbanistyki i Architektury (Oddział PAN w Krakowie).

8. Informacja czy kandydat odgrywał wiodącą rolę w ramach powstawania współautorskich prac naukowych

Na podstawie przedstawionego dorobku można potwierdzić, że Kandydatka odgrywała wiodącą rolę w ramach powstawania wieloautorskich i współautorskich prac naukowych.

9. Ocena wskazanego przez kandydata osiągnięcia naukowego, w tym, czy stanowi ono znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej:

9.1. Monografia naukowa „Peri – urban. Typologia strefy podmiejskiej średnich miast Mazowsza”

Wprowadzenie

Monografia naukowa, będąca osiągnięciem naukowym podejmuje bardzo ważny i aktualny temat kształtowania przestrzennego stref podmiejskich. W monografii przedstawiono pewną autorską metodę typologizacji tego typu przestrzeni.

Kandydatka słusznie zauważa rosnące znaczenie stref podmiejskich zarówno w kontekście zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, potrzeb rozwoju terytorialnego miast. Bardzo interesujące są jej spostrzeżenia dotyczące charakteru funkcjonalno-przestrzennego oraz relacji przestrzennych i funkcjonalnych stref przejściowych między miastem i wsią. Słusznie zauważa rozmywanie się pojęciowe i przestrzenne tych pojęć. Jednocześnie obszary takie stają się coraz bardziej kluczowe w zmieniających relacjach wieś-miasto-region (str. 7).

Przedmiot i zakres badań

Kandydatka definiuje przedmiot i zakres przeprowadzonych badań we wstępie monografii (str. 8). Przedmiotem tych badań są cyt. *przeobrażenia przestrzenne, funkcjonalne, zmiany ludnościowe oraz analiza zabudowy pod kątem typów, form, intensywności i gęstości w strefach podmiejskich (peri-urban) wybranych dziewięciu średnich miast usytuowanych na terenie województwa mazowieckiego*. We wstępie do pracy autorka nie definiuje zakresu przedmiotu badań. Określa jedynie, że w tym zakresie znajduje się dziewięć wybranych średnich miast województwa mazowieckiego. Pewne elementy uzasadnienia wyboru województwa mazowieckiego oraz tych dziewięciu miast znajdujemy dopiero w dalszej części monografii (str. 16) oraz przy okazji prezentacji samych badań. Pewne uszczegóławiające informacje i założenia zostały umieszczone w innych częściach pracy (str. 11). Dotyczą one w szczególności kryteriów wyboru miast średnich.

Hipoteza i cele badawcze

Hipoteza badawcza została sformułowana we wstępie do monografii (str. 8 i n.) i powtórzona w podsumowaniu (str. 191). Kandydatka zakłada w niej, że rozlewanie się średnich miast jest wynikiem *wielu reform i ustaw związanych z planowaniem przestrzennym*. Tak sformułowane zdanie, które może mieć cechy hipotezy, wskazuje na pewien bardzo ograniczony horyzont badawczy. Kandydatka dostrzega w dalszej części pracy, co prawda inne czynniki natury kulturowej, społecznej, gospodarczej wynikające ze zmian modelu życia, które mogą mieć znaczący wpływ na charakter i tempo rozlewania się miast, ale czyni dość zdawkowo i niezbyt wnikliwie (str. 27, str. 35). Teza o tym, jakoby najważniejszą przyczyną rozlewania się miast były określone regulacje prawne wydaje się jednak zbyt ryzykowna, gdyż zakłada ona pewne celowe działanie ustawodawcy. Równie uprawniona może być teza, że zjawisko rozlewania się miasta jest wynikiem pewnych procesów natury społecznej i ekonomicznej, które nie zostały w odpowiedni sposób zrównoważone, ograniczone lub zablokowane przez odpowiednie regulacje prawne. W takim ujęciu to nie same przepisy prawa są przyczyną pewnych zjawisk, ale wręcz ich brak lub nieskuteczność. W jeszcze szerszym ujęciu powinniśmy mówić nie tylko o nieskuteczności przepisów prawa co o nieskuteczności całego systemu planowania przestrzennego w Polsce, kształtowanego przez cały szereg różnego rodzaju przepisów, i to nie tylko tych związanych z planowaniem przestrzennym, ale też linii orzeczniczych, wyroków sądów czy tzw. praktyki planowania przestrzennego w Polsce.

W monografii nie sformułowano wprost żadnej tezy badawczej. Pewne sformułowania mają jednak cechy takich tez.

Cel pracy jest określony jako *autorska identyfikacja, charakterystyka i typologia stref podmiejskich (peri-urban) wybranych miast Mazowsza*. Celem podstawowym pracy jest sporządzenie typologii stref *peri-urban*, zdiagnozowanie różnorodności funkcji, gęstości zaludnienia oraz intensywności zabudowy. Kolejnym celem podstawowym jest zaproponowanie pewnych wytycznych adresowanych do wielu miast polskich. Co do zasady należy przyznać, że cele zostały przez Kandydatkę osiągnięte.

Kandydatka już w tym momencie wskazuje, że w ramach tych wytycznych znajdować się będzie wytyczanie maksymalnych zasięgów zabudowy.

W dalszej części pracy Kandydatka przyjmuje pięć pytań badawczych:

1. Czy średnie miasta ulegają rozlewaniu się na tereny podmiejskie? Jeżeli tak, to jak daleko sięga strefa *peri-urban* względem granic miasta?
2. Czy odległość od Warszawy wpływa na rozpraszanie się zabudowy na tereny podmiejskie średnich miast?
3. Czy strefa *peri-urban* jest jednolita, czy można ją podzielić na kilka części oraz czy wydzielenie kilku części strefy podmiejskiej może wspomóc proces ograniczania rozrostu zabudowy?
4. Jakie są typy układów przestrzennych zabudowy w strefach *peri-urban* średnich miast?
5. Co zrobić, żeby zatrzymać ekspansję zabudowy na tereny podmiejskie? Czy istnieje możliwość ograniczenia rozpraszania zabudowy?

Pierwsze cztery pytania mają charakter teoretyczny, natomiast ostatnie, piąte – aplikacyjny.

Metodyka badawcza

Metoda badawcza oparta jest na analizach stanu istniejącego stref podmiejskich (*peri-urban*) z uwzględnieniem wyników badań dotychczasowego rozrostu terenów zabudowy, jaki nastąpił w ciągu ostatnich 100 lat (str. 8). W ramach tej metody posłużono się różnymi technikami badawczymi: badaniami literaturowymi i archiwalnymi, badaniami ilościowymi, jakościowymi oraz analizą przykładów studialnych. W ramach pracy wykonano także badania modelowe i symulacyjne. Kandydatka wskazuje jednocześnie na pewne trudności prowadzenia badań wynikające z braku kompletnego materiału wejściowego i porównawczego.

Terminologia i zakres pojęciowy

W pracy Kandydatka posługuje się znanym na gruncie planowania przestrzennego i urbanistyki zakresem pojęciowym. Takie terminy jak strefy podmiejskie, urbanizacja, suburbanizacja, dezurbanizacja czy reurbanizacja są znane i dobrze opisane w literaturze przedmiotu. Kandydatka z reguły używa ich świadomie i konsekwentnie, chociaż zdarzają się pewne zdania, czy całe fragmenty tekstu (rozdział 1. Wprowadzenie), w których używane są dość licznie pojęcia w znaczeniu potocznym, czy wręcz publicystycznym, które nie powinny mieć miejsca w monografii naukowej.

Nie jest prawidłowe zamienne używanie takich pojęć jak np. *tereny podmiejskie* czy *strefa podmiejska*.

Pewne wątpliwości można mieć także co do potrzeby i zakresu użycia terminu *peri-urban*, które pojawia się już w tytule monografii. W niektórych miejscach pojęcie to towarzyszy jako synonim lub pojęcie wymienne pojęciu strefy podmiejskiej (str. 8). Nie jest jasne dlaczego, jakie były powody, dla których Kandydatka zdecydowała się sięgnąć po pojęcie obcojęzyczne funkcjonujące w literaturze przedmiotu w Polsce bardzo rzadko. Byłoby to uzasadnione, gdyby Kandydatka wykazała, że procesy urbanizacyjne w miastach będących przedmiotem jej badań są w jakiś sposób typowe, charakterystyczne czy może nawet tożsame z procesami globalnymi. Tak się jednak nie dzieje. Pewnym usprawiedliwieniem do użycia nowego terminu jest pewne szczególne zdefiniowanie go jako *obszar pewnego kontinuum miejskiego, w którym następuje płynne przejście między miastem a wsią* (str. 173).

Wartościowym elementem pracy jest zamieszczenie na końcu monografii słowniczka użytych pojęć. Szkoda tylko, że nie obejmuje wszystkich kluczowych i użytych w pracy pojęć.

Nawiązania do stanu badań

Kandydatka przedstawiła stan badań nad tematem miast, ich stref podmiejskich w rozdziale 1.5 (str. 18 i n.). W rozdziale tym autorka nawiązuje do bardzo odległych w czasie prac teoretycznych i praktycznych. Takie spojrzenie znacznie poszerza punkt widzenia na problem średnich miast we współczesnej Polsce.

Porównania między współczesną Polską a np. Stanami Zjednoczonymi Ameryki z lat 20. wymagają jednak pewnego poważnego i pogłębionego komentarza zwracającego uwagę na znaczące różnice gospodarcze, kultowe, środowiskowe oraz polityczno-organizacyjne.

Podobnie nawiązanie do badań teoretycznych z połowy XX wieku może budzić pewne wątpliwości.

Nawiązania takie powinny być jednak opatrzone jakimś komentarzem krytycznym. W monografii naukowej należałoby z pewnością oczekiwać większej dozy sceptycyzmu i dociekliwości ze strony autorki w stosunku do innych, zwłaszcza odległych czasowo czy geograficznie opracowań, publikacji i teorii.

Badania

Kandydatka przeprowadziła bardzo interesujące i inspirujące badania naukowe wybranych średnich miast i ich stref podmiejskich. W badaniach tych autorka przyjęła pewne założenia, w których zidentyfikowała czynniki wpływające stymulująco lub hamująco na rozwój średnich miast. Za naczelnny czynnik o takim znaczeniu przyjęła odległość od dużego ośrodka centralnego.

Bardzo interesujący jest rozdział 2.1., w którym autorka opisuje pewne procesy urbanizacyjne. Nawiązuje przy tym do współczesnej literatury światowej. Kandydatka zwraca uwagę na wielowymiarowość i różnorodność tych procesów. Wyraźnie inspirowa się w tym miejscu klasyczną teorią faz rozwoju miasta, w którym po fazie urbanizacji następuje kolejno faza suburbanizacji, kontrurbanizacji i reurbanizacji.

W pewnych momentach autorka myli jednak niektóre pojęcia utożsamiając suburbanizację z urbanizacją wsi podmiejskich (str. 25). Mimo to tę część pracy należy ocenić wysoko, jest ona ważna w całej pracy. Badania te prowadzą autorkę do prób pewnej typologii obszarów podmiejskich (*peri-urban*), które mogą przyjmować formę stref o strukturach morfologicznych monocentrycznych lub policentrycznych (str. 32).

Bardzo cennym elementem pracy jest podjęcie próby nawiązania stanu badań teoretycznych nad tematem z aktualnym stanem prawnym systemu planowania przestrzennego w Polsce. Kandydatka zwraca uwagę na pewne szczególne cechy całego systemu planowania przestrzennego w Polsce, tam właśnie upatrując przyczyn suburbanizacji.

Interesującą częścią badań są te, które prezentują rys historyczny rozwoju badanych miast (str. 37 i n.). Prezentacje te jednak są zbyt pobieżne i zbyt skrótowe, żeby mogły stanowić istotny, ważny element całej części badawczej. Najbardziej interesująca jest identyfikacja czynników miastotwórczych, w przeszłości i odpowiedź na pytanie, czy badane miasta rozwinęły się pod wpływem presji urbanizacyjnej Warszawy, czy też były skutkiem wpływu zupełnie innych czynników. Istotne z punktu widzenia monografii są wnioski dotyczące struktury przestrzennej miast. W praktyce, w każdym z badanych miast, możemy odnaleźć bardzo zróżnicowane czynniki miastotwórcze. Jeśli coś je łączy to to, że praktycznie każde z nich odziedziczyło pewien jasny, klarowny układ urbanistyczny o zwartej strukturze centrum (str. 85). Wśród czynników miastotwórczych Kandydatka identyfikuje: ukształtowanie centrum miasta z rynkiem, poprowadzenie linii kolejowej, a w dalszej kolejności presje urbanizacyjne głównie w zakresie nowych realizacji obiektów przemysłowych oraz osiedli mieszkaniowych. Czynniki te mają zatem bardzo różnorodną naturę i charakter. Interesującą częścią badań jest analiza kształtowania się regionu warszawskiego w ciągu ostatnich 100 lat. Autorka sięga do historycznych, przedwojennych planów Warszawy Funkcjonalnej, czy późniejszego planu Warszawskiego Zespołu Metropolitalnego. Plany te dostrzegały potrzebę podejścia ponadlokalnego, regionalnego i funkcjonalnego, jako klucza rozwiązania problemów samego, szybko rozwijającego się miasta stołecznego. Równie interesująca jest analiza zmian przestrzennych badanych miast. Na rysunkach

42. autorka przeprowadza analizę istniejących w latach 30. XX wieku terenów zurbanizowanych. Na tym tle kreśli zasięgi buforów w odległości co 1 km od granic administracyjnych miasta.

Powstaje przy tym pytanie, czy właściwe jest przyjęcie jako podstawy do określenia takich buforów granic administracyjnych? Wydaje się, że znacznie bardziej uzasadnione i poprawne byłoby przyjęcie za punkt wyjścia granic terenów ścisłej urbanizacji miejskiej. W wyniku tej analizy autorka identyfikuje dwie formy układów przestrzennych: skupioną i rozproszoną oraz określa w jakich okresach następowało przyspieszenie procesów urbanizacyjnych i suburbanizacyjnych. Ta część monografii jest w znacznym stopniu wypełniona rysunkami prezentującymi rozwój stref zurbanizowanych w strefach podmiejskich.

Szczególnie cenne jest podjęcie próby powiązania zjawiska suburbanizacji z aktualnie obowiązującymi przepisami i ogólną konstrukcją systemu planowania przestrzennego. Szczególnie krytycznie Kandydatka wypowiada się na temat aktualnego systemu planowania przestrzennego w Polsce. Píše wręcz o *zniszczeniu systemu planowania przestrzennego w latach 90.* (str. 97). Zdanie to jest dość ostre i kategoryczne, ale nie ma chyba podstaw, żeby się z nim nie zgodzić. Zamieszczenie takiego zdania w pracy naukowej powinno być jednak poparte jakimiś dowodami o charakterze naukowym, w przeciwnym wypadku może mieć jedynie charakter publicystyczny.

W ramach dalszych badań Kandydatka potwierdza istnienie silnej presji urbanizacyjnej, która wpłynęła na wyraźny przyrost terenów zabudowanych w strefie podmiejskiej. Przyrost terenów zurbanizowanych we wszystkich badanych miastach realizował się w głównej mierze poprzez zabudowę rozproszoną (str. 108), co doprowadziło w pewnych obszarach do zlewania się stref zabudowy sąsiednich miejscowości, tworząc pewne pasma zabudowy o szczególnych cechach nie-miejskich i nie-wiejskich.

Typologia strefy *peri-urban*

Kwestia typologii strefy *peri-urban* jest ważną częścią opracowania. Zajmuje ona cały rozdział 5 (str. 119). Kandydatka przedstawia typologię tego typu przestrzeni w sposób przekonujący, uwzględniający przede wszystkim cechy struktury przestrzennej. W wyniku tych analiz identyfikuje: układy liniowe, rozproszone, skupione ulegające rozproszonemu oraz skupione – stagnacyjne (str. 125 i 126). Bardzo interesująca jest analiza porównawcza poszczególnych typów zabudowy mieszkaniowej, przedstawiona w formie tabel oraz podobna analiza obiektów usługowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na obiekty handlu wielkopowierzchniowego oraz rekreacyjnych i sportowych, a także przemysłowych, produkcyjnych i logistycznych. Część ta jest bogato ilustrowana zdjęciami oraz fragmentami map.

Kolejna część analiz dotyczy gęstości (koncentracji) zabudowy oraz zaludnienia. Autorka dość sprawnie posługuje się wskaźnikami identyfikującymi poszczególne dane ilościowe. Szczególnie interesujące są dane dotyczące zmian ludnościowych i ich rozkład przestrzenny, z uwzględnieniem stref – buforów wyznaczonych wcześniej.

W podsumowaniu (str. 171) Autorka próbuje odnaleźć pewne prawidłowości i reguły rządzące zabudową stref podmiejskich *peri-urban*. Wskazuje w ten sposób, które rodzaje terenów są preferowane dla rozwoju i zabudowy określonych obiektów i funkcji.

Na podstawie tak przeprowadzonych analiz Kandydatka podejmuje się wyznaczenia zasięgów stref: obrzeży miejskich (*urban fringe*), strefy miejskiej (*urban zone*), peryferii miejskich (*urban periphery*). Autorka przedstawia te zasięgi dla każdego z badanych miast indywidualnie. Autorka przedstawia w ten sposób pewną spójną metodę wyznaczania tego typu stref także w innych miastach.

Walory aplikacyjne

W rozdziale 7 monografii zatytułowanym *Działania naprawcze oraz perspektywy związane ze średnimi miastami i ich strefami peri-urban* Kandydatka zawarła pewne wnioski o charakterze aplikacyjnym. Wnioski te są bardzo wartościowym elementem pracy. Działania naprawcze opierają się na potrzebie pewnej

skuteczności działania, która jest warunkowana współpracą między poszczególnymi samodzielnymi gminami. Wyrazem i przestrzenią do takiej współpracy może być opracowanie dokumentów i aktów planowania przestrzennego. Szczególną uwagę autorka zwraca na dokument strategii rozwoju ponadlokalnego. Celem działań powinno być coś, co autorka nazywa stanem *równowagi funkcjonalno-przestrzennej*. Jest to bardzo interesująca koncepcja, warta jakiegoś rozszerzenia i pogłębienia.

Jedną z form działania powinno być wyznaczenie Lokalnego Obszaru Funkcjonalnego, wyznaczenie granic stref *peri-urban*, wprowadzenie policentrycznego układu osadniczego oraz wyznaczenie strefy koncentracji zabudowy, kształtowanie spójnej sieci powiązań przyrodniczych, umożliwiających stworzenie zielonych pierścieni (*green-belt*), ochronę wartości kulturowych, promowania transportu publicznego, wprowadzenia wspólnej polityki przestrzennej. Autorka przedstawia swoją koncepcję w formie rysunków, które można nazwać modelami struktury funkcjonalno-przestrzennej strategii rozwoju gminy.

Autorka stawia tezę, że wyniki jej badań możliwe są do adaptacji w innych obszarach miejskich i w innych regionach w Polsce. Teza ta wydaje się wielce prawdopodobna.

Odwołania do pozycji bibliograficznych

W monografii zamieszczono dość obszerny wykaz pozycji bibliograficznych (s. 193-199). Obejmuje on pozycje zarówno krajowe jak i zagraniczne. Są to z reguły pozycje aktualne. Większość z nich była publikowana w ciągu ostatnich 10 lat. Kandydatka przytacza zarówno pozycje poruszające ogólne kwestie urbanizacji, rozwoju miast, jak i publikacje poruszające temat problemów dotychczasowego rozwoju przestrzennego i stanu obecnego konkretnych jednostek osadniczych Mazowsza.

Dobór pozycji bibliograficznych należy uznać za prawidłowy i wyczerpujący, a czasem wykraczający poza zasadniczy zakres tematyczny monografii. Pewnym mankamentem pracy jest dość skąpe odwoływanie się do konkretnych pozycji w treści pracy, które wskazywałoby w jaki sposób treść monografii jest powiązana i oparta na pozycjach bibliograficznych. Pewien niedosyt budzi np. odwołanie się do źródeł natury statystycznej. W wielu miejscach, np. w podpisach tabel i wykresów Kandydatka podaje tylko, że opracowanie *wykonano na podstawie GUS*, bez bliższego podania charakteru danych źródłowych, nazwy źródła, daty i miejsca publikacji.

W treści monografii brakuje także np. powiązań przywołanych osób z ich publikacjami (str. 22).

Podsumowanie

wybrane mocne strony monografii:

- waga i aktualność podjętego tematu,
- analizy teorii procesów urbanizacyjnych,
- interesujące badania teorii faz rozwoju miasta,
- nawiązania do aktualnych zagranicznych badań i teorii,
- powiązanie teorii obszarów podmiejskich z praktyką i uwarunkowaniami prawnymi systemu planowania przestrzennego w Polsce,
- powiązanie procesów urbanizacji i suburbanizacji z obowiązującym systemem planowania przestrzennego,
- krytyczne i uprawnione zdanie o aktualnym stanie systemu planowania przestrzennego w Polsce,
- typologia przestrzenna, funkcjonalna i demograficzna stref podmiejskich,
- próba identyfikacji pewnych prawidłowości w zabudowie i zagospodarowaniu stref podmiejskich,
- autorska metoda wyznaczania stref podmiejskich,
- własne propozycje działań naprawczych,
- prawidłowy i wyczerpujący wykaz pozycji bibliograficznych.

wybrane słabsze strony monografii:

- niekonsekwencje i niespójności pojęciowe i terminologiczne,
- nieuzasadnione użycie terminu *peri-urban*,
- brak jasno sprecyzowanych zakresów przedmiotu i hipotez, i tez badawczych,
- niepełne powiązanie treści monografii z danymi źródłowymi, braki w opisie danych źródłowych,

9.2. Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych pod wspólnym tytułem: *Implementacja zasad zrównoważonego rozwoju szansą na ograniczanie suburbanizacji miast.*

Cykl artykułów jest ważnym elementem wniosku habilitacyjnego Kandydatki. W cyklu tym Kandydatka zamieściła 13 publikacji. Zostały one opublikowane w różnego rodzaju wydawnictwach, zarówno polskich jak i zagranicznych. Znaczna większość z nich (9) została napisana i opublikowana w języku angielskim, a nieliczne (4) – w języku polskim. Większość artykułów została napisana przez co najmniej dwóch współautorów (8). Artykuły napisane w jednoosobowym autorstwie Kandydatki jest mniej (5). Artykuły w cyklu podejmują ważne tematy pokrewne lub tożsame z tymi, które były poruszane w monografii: procesów urbanizacji i suburbanizacji w miastach średniej wielkości w województwie mazowieckim. Z tego nurtu badawczego nieco wyłamują się publikacje [8]¹, [11], [12], [13]. Publikacje te poruszają pewne ogólniejsze kwestie ogólnomiejskie oraz bieżące wyzwania planowania przestrzennego w przestrzeniach miejskich.

Artykuły [1] [2] [3] poruszają w szczególności problem uwarunkowań i walorów historycznych jako podstawy do budowania strategii rozwoju miasta. Jednym z takich miast jest Józefów koło Warszawy – miasto o bogatym dziedzictwie kulturowym, architektonicznym i urbanistycznym, a także przyrodniczym. Autorka upatruje w tych walorach podstaw do podnoszenia atrakcyjności miast oraz profilowania ich rozwoju w przyszłości. Rozwój ten, zdaniem autorki powinien jednak spełniać wymagania i kryteria rozwoju zrównoważonego. Jednym z ważnych instrumentów takiego kreowania są narzędzia planowania przestrzennego. Dość interesująca pod tym względem jest kolejna publikacja [2], w której autorka kontynuuje swoje poszukiwania walorów historycznych i kulturowych miast, takich jak np. Garwolin. W publikacji tej autorka dostrzega ich potencjał w kształtowaniu lub odzyskiwaniu tożsamości miejsca. W publikacjach tych prezentuje postawę sceptyczną; rozumie, że kształtowanie nowej, czy odbudowanie historycznej tożsamości miasta nie jest łatwe. Autorka zdaje sobie sprawę z faktu, że w wielu aspektach walory historyczne zostały już zatarte przez urbanizację i zabudowę niezgodną z tradycjami miejsc. Problem ten znajduje swoje rozwinięcie w kolejnym [3] artykule, w którym autorka we współpracy z innymi współautorkami podejmuje temat innego miasta Mazowsza – Góry Kalwarii. W tym przypadku jednak rozszerza poruszaną problematykę także o uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i ekologiczne. Poszerzenie zakresu artykułu [3] znalazło swoje odbicie w fakcie, że autorka zamieściła w nim także pewne wskazania, wytyczne dotyczące przekształcania historycznego centrum Góry Kalwarii, które mają w celu uwzględnienie zasad rozwoju zrównoważonego przy jednoczesnym respektowaniu tożsamości miejsca.

Nieco inny nurt prac badawczych reprezentują artykuły [4] i [6], w których autorka porusza problem rozpraszania się zabudowy w strefach podmiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem Mazowsza i otoczenia Warszawy. W artykułach [4] i [6] kandydatka we współpracy z innymi współautorkami porusza problem rozpraszania zabudowy w strefie podmiejskiej Warszawy. Temat artykułów [4] i [6] jest bardzo bliski

1 Numeracja w nawiasach kwadratowych [x] odpowiada numerowi publikacji przyjętemu przez Kandydatkę w wykazie osiągnięć – suplemencie 2.

tematowi poruszanemu w monografii. W tym przypadku jednak strefa podmiejska jest identyfikowana w kontekście miasta stołecznego Warszawy, a nie miast średnich. W takim ujęciu to całe analizowane wsie znajdują się i tworzą strefę podmiejską Warszawy. Szczególnie wartościowe są wyniki badań zawarte w artykule [6] a dotyczące kwestii presji urbanizacyjnej w obszarze podmiejskim miasta stołecznego. Temat ten jest kontynuowany i rozwijany w kolejnym [5] artykule. Tym razem jednak jego zakres obejmuje cały kraj. W artykule tym pojawia się pojęcie *tetris development*, czyli takiego zagospodarowania i zabudowy, która jak źle rozwiązana łamigłówka pozostawia wolne obszary niemożliwe do zabudowy w przyszłości. Artykuł ten prezentuje wyniki badań przestrzeni w Polsce, gdzie kryterium ich oceny są wskaźniki: intensywności zabudowy, siatki ulic, parametrów działek budowlanych, obecność infrastruktury technicznej oraz odległość od funkcjonalnego centrum. Bardzo interesujące są wyniki przedstawionych w artykule badań. Współautorka prezentuje je w formie tabelarycznej, w której zestawia różne struktury przestrzenne zabudowy mieszkaniowej. W pewnej części artykułów (zwłaszcza [6]) autorka prezentuje badania tożsame z tymi, które są przedstawiane w monografii.

Problem delimitacji obszarów funkcjonalnych większych miast czy metropolii jest kontynuowany w kolejnym artykule [7]. Tym razem jednak autorka podejmuje temat delimitacji tego typu jednostek osadniczych w Ukrainie. W artykule przedstawiono badania, których cechą są pewne aspekty porównawcze między sytuacją miasta stołecznego Warszawy a Lwowa. Autorzy dochodzą do wniosku, że pomimo pewnych istotnych różnic, pewne ogólne zasady delimitacji obszarów metropolitalny są takie same. Artykuł [7] jest efektem współpracy aż sześciu współautorów.

Kandydatka wraca do tematyki małych i średnich miast w województwie mazowieckim w kolejnym [9] artykule poświęconym rozpraszaniu zabudowy w mieście Otwocku. Tezą artykułu jest stwierdzenie możliwości ograniczenia rozpraszania zabudowy poprzez wprowadzenie zasady recyklingu przestrzeni miasta. Autorka uważa, że taki recykling może przywracać użyteczność terenów zdegradowanych oraz ograniczyć presję urbanizacyjną na nowe tereny otwarte położone na zewnątrz miasta.

W kolejnym artykule [10] Kandydatka podsumowuje swoje dotychczasowe doświadczenia i wyniki badań. Przedmiotem analiz procesu rozlewania się zabudowy ponownie są małe i średnie miasta województwa mazowieckiego.

W grupie artykułów poruszających tematykę nieco odbiegającą od głównego nurtu badań Kandydatki znajduje się artykuł [8] podejmujący temat terenów poprzemysłowych w ośrodkach metropolitalnych. Autorka artykułu podejmuje badania dotyczące rewitalizacji i adaptacji terenów poprzemysłowych z przeznaczeniem na inne, nowe funkcje, w szczególności mieszkaniowe i usługowe. Przedmiotem tych badań są tereny poprzemysłowe w miastach europejskich, takich jak Amsterdam i Warszawa. Temat terenów poprzemysłowych i możliwości ich rewitalizacji jest podjęty także w kolejnym artykule [11], z tym, że w tym przypadku porównanie dotyczy miasta Warszawa oraz Frankfurt nad Menem.

W grupie artykułów o tematyce bardziej ogólnej można odnaleźć artykuł [12] poruszający problem szans i zagrożeń rozwoju miast w Polsce. Artykuł ten, podobnie jak wcześniejszy [10] jest pewnym podsumowaniem doświadczeń autorki zebranych w związku wcześniej prowadzonymi badaniami. Tłem i uzasadnieniem stawianych tez są miasta takie jak: Słupsk, Ełk, Leszno, Sopot, a więc miasta bardzo zróżnicowane i położone poza obszarem, który jest przedmiotem badań w monografii.

Szczególnym artykułem w cyklu jest artykuł [13] poświęcony możliwościom poprawy warunków zagospodarowania miast polskich w czasie pandemii wirusa COVID-19. Przedstawione badania dotyczą jednak obszaru dobrze znanego autorce – obszaru funkcjonalnego miasta stołecznego Warszawy, a w

szczegółności miast małych i średnich położonych w jego obszarze. Celem autorki jest określenie pewnych ram dla celu jakim jest podjęcie próby tworzenia miasta odpornego, *resilientnego* na zagrożenia.

Przedstawione artykuły w cyklu prezentują dość wysoki poziom naukowy. Ich struktura, kolejność rozdziałów, przyjęte metody badawcze są prawidłowe. Można zauważyć, że warsztat naukowy kandydatki jest na bardzo dobrym poziomie.

Pewne wątpliwości może budzić fakt, że zarówno w wieloautorskich artykułach jak i w monografii zaprezentowano te same wyniki, prawdopodobnie tych samych badań. Wątpliwości dotyczą autorstwa lub współautorstwa poszczególnych części artykułów, zwłaszcza tych elementów, które umieszczono w monografii.

10. Informacja o spełnieniu przez kandydata kryterium dotyczącego wykazania się istotną aktywnością naukową lub artystyczną:

Niniejsza recenzja potwierdza, że Kandydatka spełnia kryteria dotyczące wykazania się istotną aktywnością naukową. Aktywność tę potwierdzają liczne publikacje, tworzące cykl artykułów oraz monografia. Kandydatka utrzymuje stały, bardzo wysoki poziom swoich publikacji i aktywności.

11. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę kandydata do stopnia doktora habilitowanego

Kandydatka we wniosku wskazuje na liczne, bogate i różnorodne doświadczenia z zakresu dydaktyki i organizacji, część z nich z pewnością można uznać za działania popularyzatorskie. Do dorobku Kandydatki odniesiono się w punktach 3. i 5. niniejszej recenzji. Doświadczenia te należy uznać za w pełni wystarczające do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Podsumowanie i pozytywna konkluzja

Opiniuję pozytywnie przedstawiony do recenzji wniosek w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka wszczętym na wniosek Pani dr inż. arch. Małgorzaty Denis.

Krzysztof Kafka

dr hab. inż. arch. Krzysztof Kafka

